

GRAD LOPOVA

DEJVID BENIOF

Preveo
Nenad Dropulić

■ Laguna ■

Naslov originala

David Benioff
CITY OF THIEVES

Copyright © David Benioff 2008

Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

Amandi i Frenkiju

i ako Grad padne, ali se jedan jedini stanovnik izbavi
nosiće Grad u sebi putevima izgnanstva
on će biti Grad.

Zbignjev Herbert

Šenku se najzad učinilo da je shvatio, pa je prsnuo u
glasniji smeh. Onda iznenada upita ozbiljnim tonom:
„Misliš li da su Rusi homoseksualci?“
„Saznaćeš kad se rat završi“, odgovorio sam.

Kurcio Malaparte

Moj deda, borac nožem, ubio je dva Nemca pre osamnaestog rođendana. Ne sećam se da mi je to iko pričao – čini mi se da sam to oduvek znao, onako kako sam znao da *Jenkiji* nose prugaste dresove kod kuće, a sive u gostima. Ali, nisam se rodio s tim znanjem. Ko mi je rekao? Otac ne, on nikada nije otkrivao tajne, a nije ni majka, koja se uvek klonila svega neprijatnog, krvavog, kanceroznog i nakaznog. Nije ni baka, koja je znala sve narodne priče iz starog kraja – većinom strašne, o deci koju su proždrali vukovi ili obezglavile veštice – ali koja nikada nije govorila o ratu kad sam u blizini. A svakako mi to nije kazao sam deda, nasmejani čuvar mojih najstarijih uspomena, tihi crnooki vitki čovek koji me je držao za ruku kad prelazimo ulicu, koji je sedeo na klupi u parku i čitao ruske novine dok ja jurim golubove i gnjavim mrave odlomljenim grančicama.

Odrastao sam dva bloka dalje od kuće mojih dede i babe i viđao sam ih skoro svakog dana. Imali su malu osiguravajuću kompaniju, radili su u svom stanu pored pruge u Bej Ridžu,

a klijenti su im uglavnom bili drugi ruski doseljenici. Baka je stalno bila na telefonu i prodavala osiguranja. Njoj niko nije mogao da odoli. Šarmirala je ljude, zastrašivala ih, ili i jedno i drugo, i oni su kupovali polise. Deda je radio za stolom i starao se o dokumentaciji. Dok sam bio mali, sedeo sam mu na krilu i zurio u patrljak njegovog levog kažiprsta, okrugao i gladak; dva gornja članka bila su odsečena glatko kao da se tako rodio. Leti smo utakmice *Jenkija* slušali preko radija, a kad mu je tata za sedamdeseti rođendan kupio televizor u boji, gledali smo prenose. Nikada nije izgubio naglasak, nikada nije glasao niti slušao američku muziku, ali je postao odani navijač *Jenkija*.

Krajem devedesetih godina velika osiguravajuća kompanija ponudila je dedi i babi da otkupi njihovu firmu. Ponuda je, prema opštem mišljenju, bila poštena, pa je baka zatražila da je udvostruče. Sigurno je bilo dosta cenkanja, ali da su mene pitali, mogao sam reći toj velikoj osiguravajućoj kompaniji da je cenkanje s mojom bakom čisto traćenje vremena. Na kraju su dali koliko je tražila, pa su deda i baba, sledeći tradiciju, prodali svoj stan i preselili se na Floridu.

Kupili su malu kuću u zalivu, remek-delo ravnog krova. Arhitekta koji je 1949. projektovao ovu kuću sigurno bi se proslavio da se iste godine nije udavio. Veličanstvena i oštrih linija, sagrađena od čelika i betona, smeštena na usamljenoj litici iznad zaliva, to nije kuća kakvu biste zamislili za dvoje penzionera, ali moji baba i deda se nisu preselili na jug da se sasuše na suncu i umru. Deda uglavnom sedi za kompjuterom i igra šah preko interneta sa starim prijateljima. Baka je već nekoliko nedelja posle selidbe umirala od dosade, pa je izmislila sebi posao na koledžu u Sarasoti. Predaje rusku književnost preplanulim studentima koje (koliko sam

video prilikom jedne posete koledžu) bez prestanka zapanjuje psovka, otrovnim sarkazmom i savršenim pamćenjem Puškinovih stihova.

Svake večeri deda i baba večeraju na terasi svoje kuće, gledajući preko tamnih voda ka Meksiku. Spavaju s otvorenim prozorima, a leptirice udaraju krilima o mreže. Za razliku od ostalih penzionera koje sam upoznao na Floridi, nisu zabrinuti zbog kriminala. Ulazna vrata obično nisu zaključana i kuća nema alarmni sistem. Baba i deda ne vezuju sigurnosne pojaseve u automobilu i ne mažu se losionima za zaštitu od sunca. Odlučili su da ih ništa ne može ubiti osim Boga, a čak ni u njega ne veruju.

Ja živim u Los Anđelesu i pišem scenarije o superherojima mutantima. Pre dve godine jedan filmski časopis zatražio je da napišem autobiografski esej, i u pola posla shvatio sam da vodim izuzetno nezanimljiv život. Mada, ne žalim se. Iako je kratki sadržaj mog života veoma nezanimljivo štivo – škola, koledž, povremeni poslovi, fakultet, povremeni poslovi, još studija, superheroji mutanti – dobro sam se zabavljao postojeći. Ali dok sam se mučio pišući esej, shvatio sam da ne želim da pišem o svom životu, ne čak ni u pet stotina reči. Želeo sam da pišem o Lenjingradu.

Baba i deda su me sačekali na aerodromu u Sarasoti. Sagnuo sam se da ih izljubim, a oni su mi se smešili, kao i uvek pomalo zbunjeni u prisustvu njihovog džinovskog američkog unuka (sa svojih skoro metar i devedeset ja sam zaista džin pored njih). Na putu do kuće na mesnoj ribljoj pijaci kupili smo pompana; deda ga je ispržio ne dodavši ništa osim maslaca, soli i svežeg limuna. Kao i svako jelo koje sprema, delovalo je krajnje jednostavno, za pripremu mu je trebalo deset minuta, a bilo je ukusnije od svega što sam probao u Los Anđelesu. Baka ne kuva; u porodici je čuvena po tome što

odbija da spremi išta zamršenije od činiije ovsenih pahuljica.

Posle večere baka je zapalila cigaretu, a deda je sipao tri čaše domaće votke od crnih ribizli. Slušali smo hor zrikavaca i cvrčaka, zurili u crni zaliv i pljeskali retke komarce.

„Doneo sam kasetofon. Mislio sam da popričamo o ratu.“

Učinilo mi se da vidim kako baka prevrće očima otresajući pepeo na travu.

„Šta je?“

„Imaš četrdeset godina i sad hoćeš da znaš?“

„Imam trideset četiri godine.“ Pogledao sam dedu i on mi se nasmešio. „Šta je? Bili ste nacisti, vas dvoje? Skrivate svoju nacističku prošlost?“

„Ne“, rekao je, i dalje s osmehom. „Nismo bili nacisti.“

„Mislila si da imam četrdeset godina?“

„Trideset četiri, četrdeset...“ Frknula je i prezrivo odmahнула rukom, kao i uvek, kao da tera glupost. „Koga je briga? Oženi se. Nađi sebi ženu.“

„Zvučiš kao sve druge bake sa Floride.“

„Ha“, izustila je, malo povređena.

„Hoću da saznam kako je bilo. Šta je bilo toliko strašno.“ Klimnula je glavom dedi uperivši žar cigarete u mene.

„Hoće da sazna kako je bilo.“

„Mila“, rekao je deda. Samo to, ništa drugo, ali baka je klimnula glavom, i ugasila cigaretu u staklenu ploču stola.

„U pravu si“, obratila mi se. „Ako želiš da pišeš o ratu, onda i treba.“

Ustala je, poljubila me u teme, poljubila dedu u usta i odnela posuđe u kuću. Nekoliko minuta ćutke smo sedeli i slušali udaranje talasa o obalu. Sipao nam je još votke, radostan što sam svoju popio.

„Imaš li devojkicu?“

„Aha.“

„Onu glumicu?“

„Aha.“

„Sviđa mi se.“

„Znam da ti se sviđa.“

„Liči na Ruskinju“, rekao je. „Ima oči... Ako želiš da pričamo o Lenjingradu, pričaćemo o Lenjingradu.“

„Ne želim da pričamo. Želim da ti pričaš.“

„Pa dobro, pričaću. Sutra?“

Održao je reč. Sledeće sedmice svakog dana smo sedeli na betonskoj terasi i snimao sam njegove priče. Nekoliko sati ujutru, pauza za ručak, onda ponovo po podne. Moj deda, koji nije voleo da izgovori više od dve rečenice u mešanom društvu (što znači u društvu bilo čijem osim bakinom), punio je rečima kasetu za kasetom. Previše reči za jednu knjigu – istina je možda čudnovatija od mašte, ali traži boljeg urednika. Prvi put u životu čuo sam dedu kako psuje i otvoreno govori o seksu. Govorio je o svom detinjstvu, o ratu, o dolasku u Ameriku. Ali najviše je pričao o jednoj sedmici 1942, o prvoj sedmici te godine, o sedmici u kojoj je upoznao baku, stekao najboljeg prijatelja i ubio dva Nemca.

Kad je završio, pitao sam ga za razne pojedinosti – za ime, mesta, vremenske uslove određenih dana. Trpeo je ovo neko vreme, a onda se nagnuo i pritisnuo stop.

„To je bilo davno“, rekao je. „Ne sećam se šta sam imao na sebi. Ne sećam se je li sunce izašlo.“

„Samo se trudim da sve shvatim kako treba.“

„Nećeš.“

„Ovo je tvoja priča. Neću ništa da zajebem.“

„Dejvide...“

„Još nekoliko sitnica mi nije jasno...“

„Dejvide“, rekao je. „Ti si pisac. Izmisli.“

1

N ikada nisam bio toliko gladan; nikad se nisam tako smrzavao. Kad zaspimo, ako zaspimo, sanjali smo gozbe koje smo tako bezbrižno jeli samo sedam meseci ranije – sav onaj hleb s maslacem, valjuške od krompira, kobasice, sve ono pojedeno bez trunke poštovanja, progutano bez uživanja u ukusu, ogromne mrve ostavljene na tanjirima, mrvice masti. U junu 1941, pre nego što su došli Nemci, mislili smo da smo siromašni. Ali do zime taj jun nam je delovao kao raj.

Vetar je noću hučao tako glasno i dugo da smo se trzali kad stane; šarke kapaka na izgoreloj krčmi na uglu prestajale su da škripe na nekoliko zloslutnih trenutaka, kao da se grabljivac primakao, a male životinje užasnuto se umirile. Kapci su skinuti za potpalu još u novembru. U Lenjingradu više nije bilo drvenog otpada. Svaki drveni znak, daske s klupa u parkovima, parket iz srušenih zgrada – sve je odneseno i izgorelo u nečijoj peći. Ni golubova više nije bilo; pohvatani su i skuvani u istopljenom ledu Neve. Poklani golubovi

nikome nisu nedostajali. Psi i mačke su izazivali nevolje. U oktobru smo čuli glasine da je neko ispekao porodičnog džukca i podelio ga na četiri dela za večeru. Smejali smo se i odmahivali glavama, ne verujući u to, ali smo se i pitali je li pas ukusan s dovoljno soli – još smo imali dosta soli, čak i kad je svega drugog nestalo, soli je bilo. U januaru su ta govorkanja postala čvrste činjenice. Niko osim onih s najboljim vezama nije mogao da hrani kućne ljubimce, pa su ljubimci hranili nas.

Postojale su dve teorije o debljini i mršavosti. Neki su govorili da oni koji su pre rata bili debeli imaju bolje izgleda da prežive – jedna sedmica bez hrane neće pretvoriti punačkog čoveka u kostur. Drugi su tvrdili da su mršavi ljudi bolje sviknuti da jedu malo i da bolje podnose šok gladovanja. Ja sam pripadao ovoj drugoj školi, uglavnom iz sebičnih razloga. Bio sam sitan od rođenja. Nosat, crnokos, kože izrovašene bubuljicama – priznajmo, nisam baš bio poželjan plen za devojke. Ali u ratu sam postao privlačniji. Ostali su propadali kako su se sledovanja smanjivala, oni koji su pre rata izgledali kao cirkuski snagatori sada su se prepолоvili. Ja nisam imao mišiće, pa nisam ni mogao da ih izgubim. Kao roščice koje su i dalje grickale mrcine dok su se dinosaurusi oko njih rušili, bio sam stvoren za oskudicu.

Te novogodišnje večeri sedeo sam na krovu Kirova, stambene zgrade u kojoj sam živeo od pete godine (mada se tako zvala tek od 1934, kada je Kirov ubijen, a pola grada dobilo ime po njemu) i gledao debele sive protivavionske balone kako se roje ispod oblaka, čekajući bombardere. U to doba godine sunce se vidi svega oko šest sati dnevno, kako trči od jednog do drugog horizonta kao mahnito. Svake noći nas četvoro smo sedeli na krovu u trosatnim smenama,

naoružani kofama s peskom, gvozdanim mašicama i lopatama, natrontani svim košuljama, džemperima i kaputima koje uspemo da nađemo, i motrili na nebo. Bili smo vatrogasci. Nemci su odlučili da bi napad na grad bio preskup, pa su nas opkolili s namerom da nas pobiju glađu, bombama i požarima.

Pre rata je u Kirovu živelo hiljadu i sto ljudi. Do novogodišnje noći taj se broj smanjio na oko četiri stotine. Većina male dece evakuisana je pre nego što su Nemci u septembru zatvorili obruč. Moja majka i mlađa sestra Taisja otišle su u Vjazmu kod ujaka. Noć uoči njihovog odlaska posvađao sam se s majkom – jedini put u životu, tačnije rečeno, jedini put kada sam uzvratilo. Želela je da pođem s njima, naravno, daleko od napadača, duboko u srce zemlje, gde bombarderi neće moći da nas nađu. Ali ja nisam želeo da napustim Piter*. Ja sam muškarac, braniću grad, biću Nevski dvadesetog veka.** Možda to nije bilo sasvim smešno. Imao sam čvrste argumente. Kad bi svaki zdrav čovek pobegao, Lenjingrad bi pao u ruke fašistima. A bez Lenjingrada, bez Radničkog grada koji proizvodi tenkove i puške za Crvenu armiju, kakve bi izgleda Rusija imala?

Majka je ovo smatrala gomilom gluposti. Bilo mi je jedva sedamnaest godina. Nisam zavarivao tenkovske oklope u fabrici i nisam mogao da stupim u vojsku još skoro čitavu godinu. Odbrana Lenjingrada nije imala nikakve veze sa

* Piter je svojevrsni nadimak Sankt Peterburga, tj. Lenjingrada, koji Rusi i dan-danas koriste u svakodnevnom govoru. (Prim. prev.)

** Aleksandar Jaroslavič Nevski (1221–1263), veliki knez Novgoroda i Vladimira, najvažnija istorijska ličnost srednjovekovne Rusije, pobednik nad Švedanima u bici na Nevi (po kojoj je uzeo ime) i nad tevtonskim vitezovima u bici na Čudskom jezeru. Godine 1547. proglašen je za sveca. (Prim. prev.)

mnom; bio sam samo još jedna duša koju valja hraniti. Nisam se osvrnuo na ove uvrede.

„Ja sam vatrogasac“, rekao sam joj, pošto je to bilo tačno. Gradski odbor naredio je da se stvori deset hiljada vatrogasnih jedinica, i ja sam bio ponosni zapovednik brigade petog sprata zgrade Kirov.

Mojoj majci još nije bilo ni četrdeset godina, ali već je osedela. Sedela je preko puta mene za kuhinjskim stolom i obema rukama stezala moju. Bila je vrlo sitna žena, jedva nešto viša od metar i po, i plašio sam je se od rođenja.

„Ti si idiot“, rekla mi je. Možda ovo zvuči uvredljivo, ali majka me je oduvek nazivala „svojim idiotom“, i do tada sam to usvojio kao nadimak od milošte. „Grad je bio ovde pre tebe. Biće ovde i posle tebe. Potreban si Taisji i meni.“

Imala je pravo. Bolji sin bi pošao s njima, i bolji brat. Taisja me je obožavala, skakala je na mene kad dođem iz škole, čitala mi blesave pesmice o palim herojima revolucije, koje je pisala za domaći zadatak, crtala karikature mog nosatog profila po sveskama. Uglavnom sam žudeo da je zadavim. Nisam želeo da lutam po zemlji s majkom i mlađom sestrom. Imao sam sedamnaest godina i bio preplavljen verom u sopstvenu herojsku sudbinu. Govor koji je Molotov održao preko radija prvog dana rata (NAŠA STVAR JE PRAVEDNA! NEPRIJATELJ ĆE BITI ZGAŽEN! POBEDIĆEMO!) odštampan je na hiljadama plakata i polepljen po zidovima grada. Verovao sam u našu stvar. Neću pobeći pred neprijateljem. Neću propustiti pobeđu.

Majka i Taisja su otišle sutradan ujutru. Jedan deo puta prešle su autobusom, zaustavljale su vojne kamione da ih povezu, prepešačile su silne kilometre u čizmama napuklih đonova. Trebalo im je tri nedelje da stignu u Vjazmu, ali su

stigle, najzad bezbedne. Majka mi je u pismu opisala njihovo putovanje, strah i umor. Možda je želela da me izjede grizla savesti jer sam ih napustio; savest me je zaista grizla, ali sam takođe znao da je bolje što su otišle. Spremala se velika bitka i njima nije bilo mesto na frontu. Sedmog oktobra Nemci su zauzeli Vjazmu i njihova pisma prestadoše da stižu.

Voleo bih da mogu reći da su mi nedostajale kad su otišle. Nekih noći zaista sam se osećao usamljeno, i stalno sam čeznuo za maminom kuhinjom, ali od malih nogu sam maštao da budem sâm. Moje omiljene narodne priče govore su o sposobnim sirotanima koji se probijaju kroz mračne šume, mudročću savladaju sve opasnosti, nadmudre neprijatelja i u lutanjima nađu svoju sreću. Neću reći da sam bio srećan – bili smo suviše gladni za to – ali sam najzad poverovao da postoji Smisao. Ako Lenjingrad padne, Rusija će pasti; ako Rusija padne, fašizam će pokoriti svet. Svi smo verovali u to, ja i dalje verujem u to.

Bio sam premlad za vojsku, ali dovoljno odrastao da kopam protivtenkovske rovove danju i čuvam krovove noću. U mojoj brigadi bili su moji drugovi s petog sprata – Vera Osipovna, darovita čelistkinja, i crvenokosi blizanci Antokoljski, čiji je jedini talenat bila sposobnost da istovremeno prde. Prvih dana rata svi smo pušili cigarete na krovu i držali se kao vojnici, hrabri, snažni, isturene brade, tražeći neprijatelja po nebu. Krajem decembra u Lenjingradu više nije bilo cigareta, makar ne onih načinjenih od duvana. Neki su očajnici mrvili opalo lišće, umotavali ga u papir i te cigarete zvali „jesenje lišće“, tvrdeći da prava vrsta daje sasvim prijatan ukus, ali u Kirovu, daleko od najbližeg živog stabla, to nije bilo moguće. Slobodne minute provodili smo u lovu na pacove, koji su nestanak gradskih mačaka sigurno smatrali

uslišenjem svojih vekovnih molitvi sve dok nisu shvatili da u smeću više nema ničega za jelo.

Posle meseci bombardovanja naučili smo da razlikujemo tipove nemačkih aviona po zvuku motora. Te noći naišli su junkersi 88; oni su pre više sedmica zamenili tipove hajnel i dornijer, koje su naši artiljerci naučili vešto da obaraju. Koliko god da je naš grad delovao jadno po danu, noću je opsada sticala nekakvu neobičnu lepotu. S vrha Kirova, ako ima mesečine, videli smo čitav Lenjingrad: vrh šiljka Admiraliteta (premazan sivom bojom da ga bombarderi ne uoče), Petropavlovsku tvrđavu (s maskirnom mrežom na tornjićima), kupole Isakijevske crkve i crkve Spasa na krvi. Videli smo posade protivavionskih topova na krovovima susednih zgrada. Baltička flota se usidrila na Nevi; brodovi su plutali na reci kao ogromni sivi stražari i gađali iz velikih topova nemačke artiljerijske položaje.

Najlepše su bile borbe aviona. Junkersi i suhoji kružili su nad gradom, nevidljivi sa zemlje osim kada ih uhvate zraci moćnih reflektora. Suhoji su odozdo na krilima imali naslikane velike crvene zvezde kako ih naši protivavionci ne bi oborili. Gotovo svake večeri vidali smo dvoboje osvetljene kao na pozornici; teži i sporiji nemački bombarderi jako su se naginjali da omoguće tobdžijama da gađaju ruske lovce. Zapaljeni kosturi pogođenih junkersa padali su s neba kao anđeli, snažni prkosni povik razlegao bi se s krovova po čitavom gradu, a artiljerci i vatrogasci su mahali pesnicama da pozdrave pobedničkog pilota.

Na krovu smo imali i mali radio. Za Novu godinu slušali smo kako zvona Spaske kule u Moskvi sviraju *Internacionalu*. Vera je negde našla pola glavice luka. Isekla ju je na četiri dela i stavila na tanjir namazan suncokretovim uljem. Kad smo

pojeli luk, omazali smo preostalo ulje hlebom iz sledovanja. Hleb iz sledovanja nije imao ukus hleba. Uopšte nije imao ukus hrane. Kad su Nemci bombardovali skladišta *Badajev*, gradske pekare postale su veoma maštovite. Sve što se moglo dodati u testo a da ne potruje ljude – dodavalo se. Čitav grad je gladovao, niko nije imao dovoljno hrane, pa ipak su svi psovali ovaj hleb i jadali se kako ima ukus piljevine i kako se stvrđjava na hladnoći. Ljudi su lomili zube kad ga zagrizu. Čak i danas, čak i kad zaboravljam lica ljudi koje sam voleo, još pamtim ukus tog hleba.

Polu glavice luka i vekna hleba od 125 grama podeljeni na četvoro bili su pristojan obrok. Legli smo na leđa, umotali se u ćebad, posmatrali protivavionske balone kako privezani dugim konopcima lebde na vetru i slušali metronom radija. Kad nije bilo muzike i vesti, radio-stanica je puštala kucanje metronoma, beskrajno tiktakanje koje nas je podsećalo da grad još nije osvojen, da su fašisti još pred kapijama. Radijski metronom bio je živo srce Pitera, i Nemci ga nikada nisu učutkali.

Vera je prva opazila čoveka kako pada s neba. Uzviknula je i pokazala rukom, pa smo poustajali da bolje vidimo. Jedan reflektor obasjavao je padobranca kako se spušta u grad, sa svilenom belom lalom padobrana iznad glave.

„Švaba“, rekao je Oleg Antokoljski, i bio je u pravu; jasno smo videli sivu uniformu Luftvafe. Odakle se stvorio? Niko nije čuo zvuke vazdušne bitke ni štektanje protivavionskih topova. Skoro čitav sat nismo čuli nikakve bombardere iznad sebe.

„Možda je počelo“, dodala je Vera. Već nedeljama smo slušali glasine da Nemci pripremaju masovni padobranski desant, poslednji nalet kojim bi iščupali bedni trn Lenjingrada

iz leđa svoje vojske u napredovanju. Očekivali smo da svakog trenutka dignemo pogled i vidimo hiljade nacista kako lebde prema gradu, kako snežna oluja belih padobrana zaklanja nebo, ali desetine reflektora cepale su tamu ne nalazeći neprijatelje. Videli smo samo ovog, a sudeći po mlitavosti tela što je visilo o remenju padobrana, već je bio mrtav.

Gledali smo ga kako se spušta, skamenjen u reflektorskom mlazu, toliko nisko da smo opazili da mu je spala jedna crna čizma.

„Ide ka nama“, rekao sam. Vetar je duvao prema Ulici Vojnova. Blizanci su se z gledali.

„Luger“, rekao je Oleg.

„Vazduhoplovci ne nose lugere“, pobunio se Griša, pet minuta stariji i stručnjak za nacističko naoružanje. „Valter PPK.“

Vera mi se osmehnula. „Nemačka čokolada.“

Potrčali smo prema vratima, ostavivši vatrogasne alatke, i stuštili se niz mračno stepenište. Bili smo budale, naravno. Kad bi se neko okliznuo na betonskom stepeniku, bez sala i mišića da ublaže pad, slomio bi kost, a svaki prelom značio je smrt. Ali nikog nije bilo briga. Bili smo vrlo mladi, a mrtvi Namac padao je u Ulicu Vojnova noseći darove iz *das Vaterlanda*.*

Pretrčali smo dvorište i uspenrali se preko zaključane kapije. Ulične svetiljke nisu gorele. Čitav grad bio je mračan – delimično da bi se otežao posao bombarderima, a delimično zato što se struja uglavnom usmeravala u fabrike municije – ali mesec je sijao dovoljno da se vidi put. Ulica Vojnova bila je potpuno pusta, jer je policijski čas počeo pre

* Nem.: otadžbina. (Prim. prev.)

šest sati. Nigde nije bilo vozila. Samo vojska i državni organi imali su pristup benzinu, a svi civilni automobili rekvirirani su u prvim mesecima rata. Izlozi su bili izlepljeni izukrštanim papirnim trakama, za koje su nam na radiju rekli da dobro sprečavaju prskanje stakla. Možda je to i bilo tačno, mada sam prošao pored mnogih lenjingradskih izloga od kojih nije ostalo ništa sem mlataravih traka papira.

Stigli smo na ulicu i pogledali uvis, ali nismo videli našeg čoveka.

„Kuda je nestao?“

„Misliš da je pao na krov?“

Reflektori su šarali po nebu, ali bili su postavljeni na krovove visokih zgrada i nijedan nije imao zgodan ugao da obasja Ulicu Vojnova. Vera me je povukla za okovratnik šinjela, ogromnog starog mornarskog šinjela koji sam nasledio od oca; i dalje mi je bio prevelik, ali nisam imao ništa toplije.

Okrenuo sam se i video ga kako klizi niz ulicu, naš Namac. Crna čizma strugala je smrznuti pločnik, veliki baldahin belog padobrana, još nabrekao od vazduha, vukao ga je prema kapiji Kirova; brada mu je pala na grudi, tamnu kosu su mu išarali kristalići leda, lice mu se beskrvno belasalo na mesečini. Stajali smo nepomično i gledali kako plovi prema nama. Te zime videli smo ono što niko nikad više ne treba da vidi, mislili smo da nas ništa ne može iznenaditi, ali pogrešili smo, i da je Namac izvukao valter i zapucao na nas, niko ne bi uspeo da pomeri noge na vreme. Ali mrtvac je ostao mrtav, a vetar je najzad odustao, padobran je splasnio i on se skljkao licem na pločnik, a padobran ga je, u konačnom poniženju, vukao po tlu još metar-dva.

Okupili smo se oko pilota. Bio je to visok čovek, dobro građen, i da smo ga videli kako šeta Piterom u civilu, odmah

bismo znali da je ubačeni agent – imao je telo čoveka koji svakog dana jede meso.

Griša kleknu i otkopča mu pištolj. „Valter PPK. Lepo sam rekao.“

Okrenuli smo Nemca na leđa. Lice mu je bilo odrano, asfalt ga je izgrebao, a svaka razderotina beše bezbojna kao netaknuta koža. Mrtvi ne dobijaju modrice. Nisam mogao da odredim je li umro uplašen, prkosan ili spokojan. Na tom licu nije bilo ni traga života niti ličnosti – izgledao je kao leš koji se rodio kao leš.

Oleg mu je svukao crne kožne rukavice, a Vera uzela šal i pilotske naočari. Ja sam našao korice privezane za pilotov gležanj i izvukao predivno zakrivljen nož sa srebrnim balčakom i oštricom dugom petnaest centimetara. Duž oštrice bile su ugravirane reči, ali na mesečini nisam mogao da ih pročitam. Vratio sam nož u korice i privezao ih sebi za gležanj, osetivši prvi put da se moj usud ratnika konačno ostvaruje.

Oleg je pronašao mrtvačev novčanik i iskezio se brojeći nemačke marke. Vera je strpala u džep hronometar, dvostruko veći od ručnog sata, koji je skinula Nemcu s rukava letачke jakne. Griša je našao sklopljeni dvogled u kožnoj futroli, dva rezervna okvira za valter i pljosku. Odvrnuo je zapušač, omirisao i pružio mi pljosku.

„Konjak?“

Otpio sam i klimnuo glavom. „Konjak.“

„A kad si ti to probao konjak?“, pitala je Vera.

„Probao sam.“

„Kad?“

„Daj da ja probam“, zatražio je Oleg i pljoska je krenula ukrug; nas četvoro smo čučali oko palog pilota i pijuckali piće koje je moglo biti konjak, brendi ili armanjak. Niko od nas nije znao razliku. Šta god da je bilo, zagrejalo nam je stomake.

Vera je zurila Nemcu u lice. U njenom izrazu nije bilo ni sažaljenja ni straha, samo radoznalosti i prezira – napadač je došao da baci bombe na naš grad, a umesto bombi pao je on sam. Nismo ga mi ubili, ali smo se ipak osećali pobednički. Niko iz Kirova još nije naišao na neprijateljski leš. Sutra će čitava zgrada pričati o nama.

„Šta mislite, kako je umro?“, upitala je Vera. Rane od metaka nisu ga nagrdile, ni spaljena kosa ili koža; na njemu nije bilo tragova nasilja. Koža mu je bila prebela za živog čoveka, ali ništa je nije probušilo.

„Smrznuo se“, rekao sam im. Izgovorio sam to samouvereno jer sam znao da je tačno i jer nisam to nikako mogao da dokažem. Pilot se izbacio na hiljadu-dve metara iznad noćnog Lenjingrada. Vazduh pri tlu bio je prehladan za njegovu odeću, a gore u oblacima, izvan kabine, nije imao nikakvih izgleda.

Griša nazdravi pljoskom. „Za hladnoću.“

Pljoska je ponovo pošla ukrug. Nije stigla do mene. Trebalo je da izdaleka čujemo zvuk automobilskog motora, jer je u gradu za vreme policijskog časa bilo tiho kao na Mesecu, ali bili smo obuzeti zdravicama i ispijanjem nemačkog pića. Tek kad je GAZ skrenuo u Ulicu Vojnova, stružući teškim gumama po asfaltu i farovima sekući tamu, shvatili smo opasnost. Kazna za kršenje policijskog časa bila je streljanje na licu mesta. Kazna za napuštanje vatrogasnog položaja bila je streljanje na licu mesta. Kazna za uličnu pljačku bila je streljanje na licu mesta. Sudovi više nisu radili, policajci su bili na frontu, zatvori su bili poluprazni i vrlo brzo su se dalje praznili. Nije bilo hrane za narodne neprijatelje. Ako prekršiš zakon i uhvate te, mrtav si. Nije bilo vremena za pravničke finese.

I tako smo se dali u bekstvo. Poznavali smo našu zgradu bolje nego iko drugi. Kad prođemo kapiju i uletimo u ledenu

tamu velike zgrade, niko nas neće naći ni za tri meseca. Čuli smo kako nam vojnici dovikuju da stanemo, ali to nam nije bilo važno. Nismo se plašili glasova, važni su jedino meci, a još niko nije povukao obarač. Griša je prvi stigao do kapije – bio je nešto najsličnije sportisti među nama – skočio je na gvozdene rešetke i izvukao se uvis. Oleg je bio tik iza njega, a ja iza Olega. Tela su nam bila slaba, mišići skupljeni od manjka belančevina, ali strah nam je pomogao da preskočimo kapiju brže nego ikad.

Na domaku vrha kapije okrenuo sam se i video da se Vera okliznula na komadu leda. Zurila je u mene razrogačeno i preplašeno, na rukama i kolenima dok je GAZ kočio pored pilotovog leša i iz njega iskakala četiri vojnika. Bili su sedam-osam metara od nas, s puškama u rukama, ali još sam imao vremena da se prebacim preko vrha i nestanem u zgradi.

Voleo bih da ti mogu reći kako mi nije bilo ni nakraj pameti da ostavim Veru, da sam bez oklevanja pohitao u pomoć drugarici u opasnosti. Istina glasi da sam je u tom trenutku mrzeo. Mrzeo sam je što je ispala trapava u najgorim mogućem trenutku, što bulji u mene tim uspaničenim smeđim očima, što je izabrala mene za svog spasitelja iako je do tada poljubila samo Grišu. Znao sam da ne bih mogao da živim sa sećanjem na te molećive oči, i ona je to znala, pa sam je mrzeo čak i kad sam skočio s kapije, podigao je na noge i povukao je ka gvozdenim rešetkama. Bio sam slab, ali Vera nije imala ni četrdeset kilograma. Gurao sam je uz kapiju dok su vojnici vikali, udarali potpeticama čizama o pločnik i škljocali zatvaračima pušaka.

Vera je prešla preko vrha, a ja sam krenuo za njom, ne osvrćući se na vojnike. Ako stanem, okupiće se oko mene, reći će mi da sam narodni neprijatelj, nateraće me da kleknem i

pucaće mi u potiljak. Bio sam laka meta, ali možda su pijani, možda su gradski momci poput mene koji nikad u životu nisu metka ispalili, možda će namerno promašiti jer znaju da sam rodoljub i branilac grada, i da sam se išunjavao iz zgrade samo zato što je Namac pao s pet hiljada metara u moju ulicu, a koji se sedamnaestogodišnji ruski dečak ne bi iskrao napolje da vidi mrtvog fašistu?

Brada mi je bila u visini vrha kapije kad sam osetio kako me ruke u rukavicama grabe za gležnjeve. Snažne ruke, ruke vojnika koji jedu dva puta dnevno. Video sam Veru kako uleće u zgradu. Nije se ni osvrnula. Očajnički sam se držao za gvozdene rešetke, ali vojnici su me svukli, bacili na pločnik, stali iznad mene i zabili mi cevi tokareva u obraze. Nijedan nije izgledao starije od devetnaest godina, a neki kao da su oklevali da uprljaju ulicu mojim mozgom.

„Ovaj samo što se nije usrao.“

„Zabavljaš se, sinko, a? Našao si malo šnapsa?“

„Biće dobar za pukovnika. Može da se poveze sa Švabom.“

Dvojica su se sagnula, zgrabila me ispod miški, cimnula me na noge, odvela me do GAZ-a kome je motor i dalje radio, i ubacila me na zadnje sedište. Druga dvojica podigoše Nemca za ruke i noge i ubaciše ga u kola pored mene.

„Grej ga“, dobaci mi jedan, a svi se zacerekaše kao da je to najsmješnija šala na svetu. Zgurili su se u kola i zalupili vrata.

Pomislio sam da sam još živ zato što žele da me pogube javno, kao upozorenje drugim pljačkašima. Pre nekoliko minuta osećao sam se moćnijim od mrtvog pilota. Sada, dok smo jurili mračnim ulicama, krivudajući da izbegnemo krateru od bombi i gomile šuta, pilot kao da mi se podrugljivo cerio belim usnama koje su mu poput ožiljka rasecale smrznuto lice. Obojica idemo istim putem.

2

Ko god je odrastao u Piteru, od rođenja se plaši Krstova, te sumorne mrlje od crvene cigle na Nevi, turobnog skladišta izgubljenih. Šest hiljada osuđenika živelo je tamo u vreme mira. Sumnjam da ih je do januara ostalo hiljadu. Stotine zatvorenih zbog sitnih nedela poslane su u jedinice Crvene armije, u mašinu za mlevenje mesa nemačkog blickriga.* Još stotine su skapale od gladi u ćelijama. Stražari su svakodnevno iznosili kosture iz tamnice i slagali ih na saonice po osam uvis.

Kad sam bio mali, najviše me je plašila tišina ovog zatvora. Prolazio sam pored njega očekujući da čujem viku grubijana ili bučne svađe, ali iz debelih zidina nije izlazio nikakav zvuk, kao da su zatvorenici – od kojih je većina čekala suđenje, put u logor ili metak u potiljak – sami sebi odsekli jezike buneći se protiv svoje sudbine. Ovo zdanje bilo je antitvrđava, stvorena da zadrži neprijatelje unutra, i svaki lenjingradski dečak sto puta je čuo pretnju: „Samo tako nastavi i završićeš u Krstovima.“

* Nem.: *Blitzkrieg*, munjeviti rat. (Prim. prev.)

Svoju ćeliju video sam samo na trenutak, kad su me stražari gurnuli unutra i osvetlili baterijama grube kamene zidove. Bila je to mala ćelija, široka dva i dugačka četiri metra, s četiri ležaja, a svi behu prazni. Obradovao sam se tome jer nisam želeo da delim tamu s neznancima istetoviranih prstiju, ali posle nekog vremena – minuta? sati? – crna tišina postade opipljiva, nešto što može da ti se uvuče u pluća i uguši te.

Nisam se plašio tame ni samoće. Struja je tih dana u Piteru bila retka koliko i slanina, a moj stan u Kirovu beše prazan otkako su mama i Taisja pobege. Duge noći bile su mračne i tihe, ali se uvek odnekud čulo nešto. Minobacači bi gađali s nemačkih linija, vojni kamion bi protutnjao bulevarom, stara samrtnica s gornjeg sprata ječala bi u postelji. Grozni zvuci, zaista, ali *zvuci* – nešto što te obaveštava da si još na ovom svetu. Ova ćelija u Krstovima bila je jedino zaista tiho mesto u kom sam ikada bio. Nisam čuo ništa; nisam video ništa. Zaključali su me u čekaonicu smrti.

Do hapšenja sam mislio da sam prilično otvrdnuo za vreme opsade, ali istina je bila da u januaru nisam bio ništa odvažniji nego u junu. Nasuprot opštem uverenju, iskustvo užasa ne čini čoveka hrabrijim, mada mu je možda lakše da sakrije svoj strah ako je stalno u strahu.

Pokušao sam da opevam neku pesmu, da izrecitujem neke stihove, ali sve reči su mi se zaglavile u glavi kao so u skorelom slaniku. Ispružio sam se na jedan gornji ležaj, u nadi da će se ono malo toplote u Krstovima podići i naći me. Jutro nije obećavalo ništa osim metka u potiljak, pa ipak sam žudeo da se dnevno svetlo ušunja u ćeliju. Kad su me ubacili unutra, učinilo mi se da vidim delić prozora s rešetkama blizu tavanice, ali sada nisam mogao da se setim. Pokušao